

ДІАГНОСТИЧНІ ІНСТРУМЕНТИ ДЛЯ ДОСЛІДЖЕННЯ МОТИВАЦІЙНО-ЦІННІСНОГО КОМПОНЕНТА СОЦІАЛЬНО-ПОБУТОВИХ НАВИЧОК У ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ДИТЯЧИМ ЦЕРЕБРАЛЬНИМ ПАРАЛІЧЕМ

DIAGNOSTIC INSTRUMENTS FOR STUDY OF MOTIVATIONAL AND VALUE COMPONENTS OF SOCIAL AND LIVING SKILLS OF PRESCHOOL CHILDREN WITH CEREBRAL PALSY

Зазначено, що в умовах сьогодення важливим напрямом психолого-педагогічного супроводу становлення соціально-побутових навичок у дітей дошкільного віку з дитячим церебральним паралічем є їх вивчення (діагностика). Вказується на актуальність у сучасному соціокультурному просторі розроблення інноваційного навчально-дидактичного забезпечення дослідження соціально-побутових навичок у дітей дошкільного віку з дитячим церебральним паралічем. Обґрунтовано вибір інструментарію діагностики соціально-побутових навичок у дошкільників із дитячим церебральним паралічем. Для з'ясування особливостей становлення соціально-побутових навичок, а також визначення рівня їхньої сформованості визначено складники діагностики соціально-побутових навичок. Як основні складники (компоненти) діагностики соціально-побутових навичок визначено такі: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, праксеологічний, соціокультурний компоненти. Представлено модель конструкта «соціально-побутові навички дошкільників із ДЦП». У контексті компетентнісної та особистісно зорієнтованої парадигми освіти визначено сутнісні складники в структурі соціально-побутових навичок: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, праксеологічний і соціокультурний. Проаналізовано наукові розвідки щодо мотиваційно-ціннісних детермінант розвитку дітей із ДЦП. Запропоновано апробовані інструменти для вивчення стану сформованості мотиваційно-ціннісного компонента у старших дошкільників із дитячим церебральним паралічем. Показано, що їхній вибір визначався психодіагностичним завданням, яке стояло перед нами, а також станом дитини, характером наявних у неї порушень. Розроблено критерії, параметри та показники діагностики мотиваційно-ціннісного компонента СПН. Обґрунтовано використання психодіагностичної методики: тесту атитюдів дітей Д. Кагана і Д. Лемкіна (в авторській модифікації). Встановлено, що діагностичний комплекс дасть змогу проаналізувати стан потреб, мотивів, ціннісного ставлення до соціуму та побуту в дошкільників із ДЦП. Визначено специфіку використання різних видів настанов. За змістом кожної настанови, підкріпленої стимульним матеріалом у вигляді рисунків, передбачено проведення бесіди за трьома запитаннями до кожної настанови: визначення розуміння потреби, що актуалізована в соціально-побутовій ситуації; розуміння мотиву та вибору конкретних цінностей для задоволення потреб; ставлення та вивчення оцінки (ціннісного ставлення) поведінки в соціально-побутовій ситуації. Продемонстровано методично-практичну спрямованість матеріалів (10 стандартних таблиць-малюнків, розроблених окремо для хлопців і дівчат із застосуванням гендерного підходу). Підтверджено необхідність

збереження традиційних підходів, які існують у соціокультурі України, до формування у дітей уявлень про себе як психологічну стать.

Ключові слова: мотиваційно-ціннісний компонент, соціально-побутові навички, потреби, мотиви, ціннісне ставлення, дошкільники, дитячий церебральний параліч.

It has been mentioned, that under modern conditions, an important trend of psychological and pedagogical support of formation of social and living skills by preschool children with cerebral palsy is study (diagnostics) thereof. Topicality of development of innovative educational didactic support of research of social and living skills of preschool children with cerebral palsy in modern social and cultural space is indicated. Choice of instruments for diagnostics of social and living skills of preschool children with cerebral palsy has been grounded. In order to find out peculiarities of formation of social and living skills of preschool children with cerebral palsy, as well as determination of the level of formation thereof the components of diagnostics of social and living skills have been determined. The following has been determined as main elements (components) of diagnostics of social and living skills: motivational and value, cognitive, praxeological and socio-cultural components. Construct model of "social and living skills of preschool children with cerebral palsy" has been represented. In context of competence and personally oriented educational paradigms the main components have been determined in social and living skills structure: motivational and value, cognitive, praxeological and socio-cultural ones. Scientific investigations regarding motivation and value determinants of development of children with cerebral palsy have been analyzed. Approved instruments for study of motivation and value component formation state of senior preschool children with cerebral palsy have been offered. It has been shown, that the choice thereof has been determined by psychodiagnostic task, assigned to us, as well as by the state of the child and nature of his / her malfunctions. Criteria, parameters and indexes of diagnostics of motivational and value components of social and living skills have been developed. Application of psycho-diagnostic methodology has been grounded: J. Kagan and J. Lemkin Child Attitude Test (in author's modification). It has been found, that diagnostic complex shall provide possibility to analyze the state of needs, motives and value attitude of preschool children with cerebral palsy towards the society and everyday life. Specifics of different types of instructions application has been determined. According to the content of each instruction, supported by situational material in form of pictures, a conversation with three questions is provided for each instruction: determination of understanding of a need, actualized in the social and living situation; understanding the motive and choice of certain values to satisfy the needs; attitude and

УДК 376-056.26-053.4:159.943.7
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-18-3-27>

Роменська Т.Г.,
канд. пед. наук,
завідувач навчальної частини
Служби соціальної реабілітації
(абілітації)
Державної реабілітаційної установи
«Центр комплексної реабілітації
для дітей з інвалідністю «Мрія»

study of value (value attitude) behaviour in social and living situation. Methodological and practical orientation of materials (10 standard table-pictures, developed separately for boys and girls with application of gender approach) had been represented. Necessity to preserve traditional

approaches to formation of children's idea of themselves as psychological gender, existing in social culture of Ukraine, has been shown.
Key words: motivational and value component, social and living skills, needs, motives, value attitude, preschoolers, cerebral palsy.

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Одним із ключових завдань дошкільного періоду розвитку дітей із дитячим церебральним паралічем (далі – ДЦП) є формування соціально-побутових навичок (далі – СПН). У вітчизняному освітньому просторі тільки напрацьовуються науково-методичні підходи щодо формування СПН у зазначеної категорії дітей. Актуальності набуває обґрунтування та апробація системи діагностики, спрямованої на з'ясування особливостей мотиваційно-ціннісного компонента СПН у дошкільників із ДЦП. Розроблення діагностичного інструменту для дослідження мотиваційно-ціннісного компонента формування соціально-побутових навичок надзвичайно важливе для дітей із ДЦП.

Мета статті. Вищезазначене визначає мету статті, яка полягає в обґрунтуванні методичних засад вивчення рівня сформованості мотиваційно-ціннісного компонента СПН у старших дошкільників із ДЦП.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Відтак розроблення інноваційних методичних інструментів зумовлене запитом практиків реабілітаційних центрів України різного підпорядкування, потребою створення для реалізації цієї мети розвивального та індивідуалізованого середовища, в якому перебуває така дитина.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Соціально-побутові навички як інтегративне особистісне утворення в дошкільному віці варто розглядати в межах предметно-практичної та соціальної компетенції (А. Заплатинська, Н. Климон,

А. Лаврентьєва, О. Наумов, О. Чеботарьова, А. Шевцов та інші). Дослідження мотиваційно-ціннісних детермінант розвитку дітей з особливими освітніми потребами побіжно розглядається у наукових працях А. Замші, Л. Прохоренко, а безпосередньо в дітей із ДЦП потребово-мотиваційні та ціннісні спонуки у складі різних видів узагальнених способів дії розглянуті в наукових розвідках І. Беха, І. Омельченко, О. Романенко, Т. Сак, Л. Ханзерук [4; 7; 8].

Виклад основного матеріалу. На теоретичному етапі дослідження узагальнюємо, що формування соціально-побутових навичок у дітей дошкільного віку з ДЦП в умовах стрімких модернізаційних змін має ґрунтуватися на таких наукових підходах: міждисциплінарному, системному, діяльнісному, суб'єктному, компетентнісному. Відповідно до ідей компетентнісного підходу формування соціально-побутових навичок має розглядатись у вимірі досягнень індивіда у сфері певної компетенції. Під компетенцією розуміють сферу діяльності, яка має значення для ефективного формування соціально-побутових навичок загалом, у межах якої індивід має виявити певні знання, уміння, поведінкові навички, здібності й інші важливі особистісні якості [10, с. 75].

На засадах компетентнісного підходу соціально-побутові навички розглядаються нами як інтегративне утворення, що втілюється через мотиваційно-ціннісний, когнітивний, праксеологічний (уміння) та соціокультурний складники, які становлять у сукупності поняття «навичка» (рис. 1).

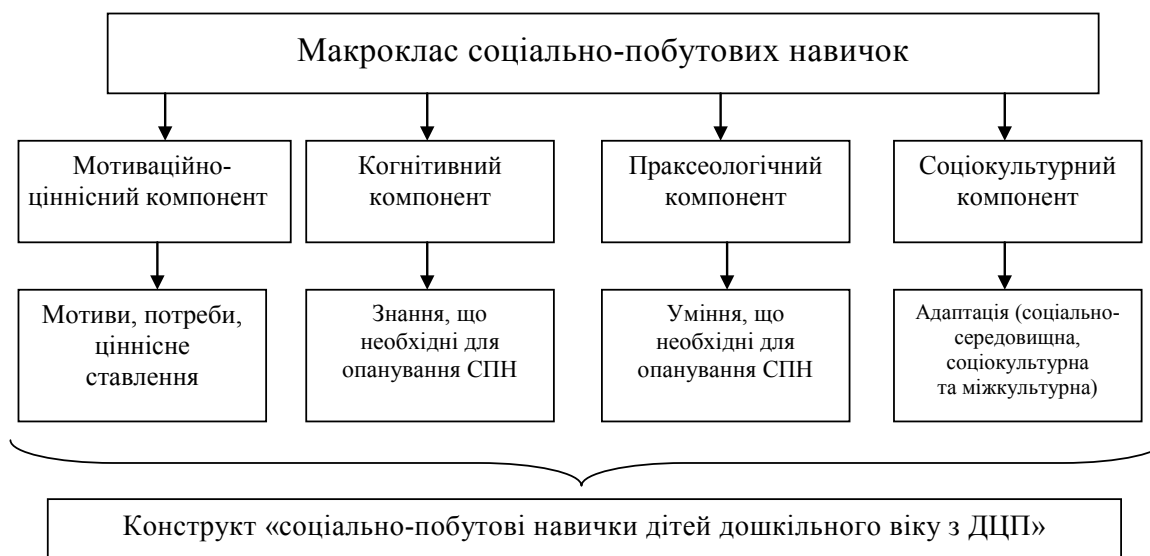

Рис. 1. Модель конструкта «соціально-побутові навички дошкільників із ДЦП»

Зважаючи на те, що поняття «навичка» є неоднозначним, соціально-побутові навички в нашому дослідженні розглядаються як автоматизовані вміння, які полягають у швидкому та безпомилковому виконанні відповідних дій, що стосуються сфери соціуму та побуту. Відтак у поєднанні мотивації, ціннісного ставлення, когніцій, умінь (орієнтувальних, інструментальних та організаційно-регулятивних) та різних видів адаптації (соціально-середовищної, соціокультурної і міжкультурної) втілюється макроклас соціально-побутових навичок (І. Омельченко, Т. Роменська) [7; 9; 10].

Вивчення мотиваційно-ціннісного компонента соціально-побутових навичок базувалося на теорії атитюдів (G. Allport, W. McGuire, M. Smith). Атитюд, ставлення, оцінкова реакція в соціально-побутовій ситуації – це наслідок; причини – це різні види потреб. Атитюд – ставлення – оцінка – є конкретизацією вибору цінності для задоволення потреби.

Для з'ясування особливостей мотиваційно-ціннісного компонента СПН у констатувальному дослідженні було використано авторську модифікацію методики «Тест атитюдів дітей» Д. Кагана і Д. Лемкіна, що є адитивною проєктивною методикою дослідження особистості. За характером, адитивні проєктивні методики передбачають висловлення суджень, думки. На сучасному етапі розвитку психодіагностики адитивні методики застосовуються з метою виявлення мотиваційно-особистісних властивостей дітей і дорослих [2, с. 113].

Авторська модифікація була здійснена так: вона охоплює рисунки, які створені на основі програмових вимог щодо формування соціально-побутових навичок дітей старшого дошкільного віку, розроблені окремо для хлопців і для дівчат у кольоровому форматі. Критерієм формування експериментальної вибірки була відсутність розумової відсталості, прогресуючих спадково-дегенеративних захворювань, наслідків черепно-мозкових травм і нейроінфекцій, судомних проявів в анамнезі менше 3-х років тому.

Параметрами вивчення мотиваційно-ціннісного компонента СПН стали: потреби, що спонукають до опанування соціально-побутовими навичками; мотиви, спрямовані на опанування соціально-побутовими навичками, й ціннісне ставлення до соціуму та побуту. Параметри були втілені в показниках: потреби, а саме: вітальні (їжа, одяг, житло, здоров'я), духовні, культурні, інтелектуальні; мотиви: пізнавальні та суспільні; ціннісне ставлення до рідної домівки, сімейних реліквій, власних речей, результатів людської праці, рукотворних виробів.

«Тест атитюдів дітей» охоплює 10 стандартних таблиць-малюнків, розроблених окремо для хлопців і для дівчат. На кожному малюнку зображена дитина, яка вступає в контакт з іншою людиною. Методика, передусім, зорієнтована на вивчення настанов дитини до тих чи інших дій у сфері

соціуму та побуту. Десять розроблених настанов дають можливість в якісному плані дослідити стан потреб, мотивів, ціннісного ставлення до соціуму та побуту в дошкільників із ДЦП. Атитюд (настанова) № 1 – з отримання допомоги від дорослого в соціально-побутовій ситуації; № 2 – з надання допомоги дорослому в соціально-побутовій ситуації; № 3 – з виконання соціально-побутового доручення, отриманого від дорослого; № 4 – готовності висловити прохання про допомогу дорослому для успішного вирішення нестандартної соціально-побутовій ситуації; № 5 – з якісного та вчасного виконання розпочатої справи; № 6 – з дотримання інструкції дорослого щодо використання предметів домашнього вжитку; № 7 – із спільного виконання дітьми соціально-побутових завдань; № 8 – з надання допомоги ровеснику під час виконання соціально-побутових завдань; № 9 – з готовності виявити співпереживання; № 10 – з правильного реагування на похвалу, висловлену на адресу дитини дорослим. Кожна настанова підкріплена відповідним візуальним зображенням.

За названими настановами з дітьми проводилася бесіда. **Перше запитання** бесіди за кожним малюнком і змістом відповідної настанови спрямоване на встановлення розуміння потреби, що актуалізована в соціально-побутовій ситуації; **друге запитання** бесіди спрямоване на вивчення особливостей розуміння мотиву та вибору конкретних цінностей для задоволення потреб; **третє запитання** стосувалося стану ставлення та оцінки поведінки в конкретній соціально-побутовій ситуації [10, с. 76–77].

Для визначення рівня сформованості мотиваційно-ціннісного компонента СПН було розроблено стимульний інструментарій для дівчат і хлопців (окремі рисунки).

Зміст розробленого стимульного інструментарію (рисунків) був підібраний відповідно до особливостей організації освітнього процесу з формування СПН. Неабияке значення мали такі поняття, як психологічна стать (ставлення до себе як до хлопчика чи дівчинки, усвідомлення своїх психологічних відмінностей, засвоєння відповідних рольових стереотипів) і соціальна стать (визначається культурою, ментальністю і відображається в соціальних вимогах до жіночності та маскулінності). Зміст рисунків адресний, враховує фізичні, психологічні й соціальні особливості статі. Принагідно зазначимо, що добирались більш доступні види діяльності в побуті, які визначають специфіку соціокультурного простору України.

У дошкільному віці відбувається не тільки емоційна диференціація інтересів, але й дієве проникнення в специфіку «чоловічої» і «жіночої» діяльності. Хлопці вже більше знають і вміють у сфері техніки, а дівчата – у сфері домашнього побуту. Зазвичай ці процеси відбуваються інтенсивніше

за умови, коли дорослі в умовах того чи іншого соціокультурного простору допомагають дитині побачити та перейняти еталони, настанови як «чоловічої», так і «жіночої» діяльності. В умовах поширення практики ґендерного підходу (І. Кльочина, Л. Штильова та інші) стверджується, що в умовах соціальних трансформацій не є припустимим подібний поділ соціокультурних ролей, однак у межах вивчення мотиваційно-ціннісного компонента соціально-побутових навичок ми вважали за необхідне з'ясувати домінуючі в соціокультурі України ґендерні настанови до тих чи інших видів соціально-побутової діяльності, оскільки вони транслюються дорослими та переймаються дитиною значною мірою на несвідомому рівні.

Усвідомлення дитиною своєї статевої належності має визначальне значення для розвитку її особистості. У дитини формується почуття тотожності з іншими представниками своєї статі, підкреслювання власної чоловічої або жіночої статі. Це почуття в дитини потрібно незмінно підтримувати, оскільки воно визначає повноцінність розвитку її особистості [1; 3; 5; 6; 11, с. 67–69].

Зміст рисунків розроблявся так, щоб: у своєрідній формі реалізувати інтерес до соціально-побутової діяльності, пов'язаної з чоловічими та жіночими соціальними ролями; навчити дітей виявляти себе відповідно до своєї статі; формувати почуття тотожності з іншими представниками своєї статі і прагнення підтримувати «престиж» своєї статі, підкреслювання чоловічої або жіночої своєї сутності; утверджувати дитину в правильності стилю її поведінки, вносити корекції або запобігати тій чи іншій поведінці дитини; привчати хлопчиків і дівчаток діяти згідно з традиціями, усталеними для культури України; розвивати самосвідомість і – як важливу її складову

частину – усвідомлення себе як хлопчика, чоловіка або дівчинки, жінки.

Позиція дитини, пов'язана з її орієнтацією на роль своєї статі, визначає її мотиви та поведінку.

Таблиці-малюнки для хлопчиків, дівчаток

1. Намальований (-а) хлопчик (дівчинка), який (яка) звертається за допомогою до дорослого з питання вирішення проблем, які в нього (неї) виникли (хлопчик просить дорослого допомогти заправити сорочку, бо в нього не виходить; дівчинка просить допомогти зав'язати бантик, який розв'язався під час гри).

2. Намальований (-а) хлопчик (дівчинка), який (яка) допомагає дорослому (бабуся повертається з магазину, несе сумку з продуктами, у неї випала з рук палиця; мама не встигає подати на стіл приготовану вечерю).

3. Намальований (-а) хлопчик (дівчинка) виконує завдання дорослого до отримання заданого результату (хлопчик виконує прохання мами чи тата підмести в кімнаті; дівчинка складає вимитий посуд на полицю).

4. Намальований (-а) хлопчик (дівчинка), якому (якій) щось незрозуміло, і він (вона) повинен (повинна) з'ясувати це у вчителя-реабілітолога або батьків (хлопчик відкрутив водопровідний кран і не може самостійно його закрити, вода не перестає бігти з мийки через верх; дівчинка порушила послідовність приготування салату «Дари сонця»).

5. Намальований (-а) хлопчик (дівчинка), який (яка) на занятті виконує завдання, а хтось в групі відволікає його (її) від цього (хлопчик поливає кімнатну рослину, інша дитина в цей час запрошує його погратись іграшками; дівчинка розкріює тканину, інша дівчинка запрошує її гратись лялькою).

6. Намальований (-а) хлопчик (дівчинка), який (яка) виконав щось не так, як пояснював учитель-реабілітолог, не зрозумів (не зрозуміла) його (її) інструкції (хлопчик вирізав картинку із скатертини, яка лежала на столі, замість запропонованої картинки для аплікації; дівчинка забула правила сервіровки столу).

7. Намальований (-а) хлопчик (дівчинка) хоче приєднатися до дітей, які виконують побутове доручення вчителя-реабілітолога (дівчинка пропонує свою допомогу, вона подає гвіздки хлопчикові, щоб він прибив гвіздок і вивісив календар; дівчинка пропонує допомогу хлопчикові, який перевернув клітку із птахом, коли годував рибку).

8. Намальований (-а) хлопчик (дівчинка), який (яка) звертається до іншого (іншої) з проханням, а не з вимогою, при цьому може отримати відмову (хлопчик потребує допомоги

Рис. 2.

Рис. 3.

ровесника, щоб перенести стіл; дівчинка потребує допомоги під час прасування сорочки).

9. Намальований (-а) хлопчик (дівчинка) пропонує допомогу своєму ровеснику, старшій людині, виявляючи чуйність і увагу до її проблем (хлопчик подає своїй ровесниці драбинку для ходьби, щоб вона змогла підійти до місця, де трудяться інші; дівчинка подає хворій бабусі градусник).

10. Намальований (-а) хлопчик (дівчинка) вислуховує схвалення від інших за свої вчинки (хлопчик дивиться у вічі татові, із задоволенням посміхається, коли він його хвалить за добрий улов; хтось із дорослих говорить дівчинці, яка вона сьогодні гарна) (рис. 2).

1. Атитюд (настанова) з отримання допомоги від дорослого в соціально-побутовій ситуації.

1. У чому допомагає дорослий хлопчику (дівчинці)?

2. До кого б ти звернувся (звернулась) за допомогою, якщо у тебе виникли проблеми? З якими б словами ти звернувся (звернулась) за допомогою? Що б ти робив у цій ситуації?

3. Якщо дорослий тобі допоможе, що ти йому скажеш (що ти зробиш) (рис. 3)?

2. Атитюд (настанова) з надання допомоги дорослому в соціально-побутовій ситуації.

1. У чому допомагає дорослому хлопчик (дівчинка)?

2. Які слова говорить хлопчик (дівчинка), пропонуючи допомогу дорослому? Що хлопчик (дівчинка) при цьому робить?

3. У яких побутових справах допомагаєш дорослим та одноліткам ти? Як ти думаєш, чому люди повинні допомагати в побутових справах один одному (рис. 4)?

3. Атитюд (настанова) з виконання соціально-побутового доручення, отриманого від дорослого.

1. Яке доручення дорослого виконує хлопчик (дівчинка)? Яким чином хлопчик (дівчинка) намагається якісно виконати поставлене завдання?

Рис. 4.

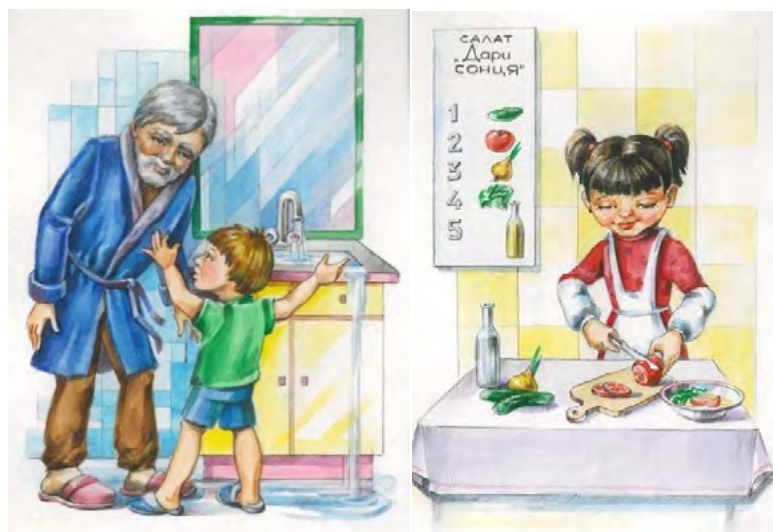

Рис. 5.

Рис. 6.

2. З якими словами звернувся дорослий до хлопчика (дівчинки), прохаючи їх виконати доручення? Що дорослий при цьому робить?

3. Як ти думаєш, чому діти повинні виконувати побутові доручення дорослих? Якщо дитина гарно виконає доручення, що скаже (та зробить) дорослий (рис. 6)?

4. Атитюд (настанова) готовності висловити прохання про допомогу дорослому для успішного вирішення нестандартної соціально-побутової ситуації.

1. Яка проблема виникла у хлопчика під час користування краном?

2. Якщо ти не знаєш, як самостійно діяти в побутовій ситуації, ти звернешся з проханням про допомогу до дорослого? Як ти звернешся до дорослого в цій ситуації?

3. Що б сталося, якби дорослий не допоміг хлопчику? Для чого необхідно знати правила користування побутовими приладами?

1. Чи дотримувалася послідовності у приготуванні салату дівчинка?

2. Якщо ти не зрозуміла, як правильно виконати завдання (або не змогла його виконати), з якими словами ти звернешся з проханням про допомогу до дорослого?

3. Чи вплинуло недотримання послідовності у приготуванні салату на його привабливість? Чому потрібно дотримуватись послідовності у приготуванні їжі (рис. 7)?

5. Атитюд (настанова) з якісного та вчасного виконання розпочатої справи.

1. Чи правильно робить дитина, яка відволікає хлопчика (дівчинку) під час виконання ним (нею) поставленого завдання?

2. Як має відповісти хлопчик (дівчинка) товаришу, який його кличе погратися? Що б ти сказав (як би ти поведився) з товаришем, який тебе відволікає від виконання важливого завдання?

3. Чи дотримуєшся ти правила: «Коли виконав справу, можеш відпочивати, гратися», «Зробив діло – гуляй сміло!». Чому потрібно гарно виконувати важливу справу до кінця?

Рис. 7.

Рис.8.

Рис. 9.

Рис. 10.

6. Атитюд (настанова) з дотримання інструкції дорослого щодо використання предметів домашнього вжитку.

1. Чи зрозумів хлопчик інструкцію вихователя (чи вчителя)?
2. Якщо хлопчик не зрозумів інструкції, чи повинен він був перепитати у вихователя (чи вчителя)? Як він мав звернутися до дорослого в цій ситуації?
3. Чи були в тебе випадки, коли ти псував речі? Чому не можна псувати предмети побуту? Чи важливо дотримуватись інструкції з користування предметами побуту?

1. Чи зрозуміла правила сервірування столу дівчинка? Що вона зробила неправильно?
2. Якщо дівчинка не зрозуміла інструкції, чи повинна вона її перепитати у вихователя (чи вчителя)? Як вона має звернутися до дорослого в цій ситуації?
3. Чи знаєш ти правила сервірування столу? Чому потрібно дотримуватись правил сервірування столу (рис. 8)?

7. Атитюд (настанова) із спільного виконання дітьми соціально-побутових завдань.

1. Яку допомогу запропонувала дівчинка?
2. Якщо ти хочеш приєднатися до дітей, які виконують побутове доручення вихователя (вчителя), яким чином ти запропонуєш свою допомогу? Як ти звернешся до дітей у цій ситуації?
3. Якщо виконувати завдання спільними зусиллями, як це вплине на результат? Чому люди успішно виконують справу разом (рис. 9)?

8. Атитюд (настанова) з надання допомоги однолітку під час виконання соціально-побутових завдань.

1. Чи завжди може отримати хлопчик (дівчинка) відгук, якщо він (вона) звернувся (звернулася) за допомогою до однолітків?

2. Як хлопчику (дівчинці) потрібно звернутися до однолітків, щоб він відгукнувся і надав йому (їй) необхідну допомогу?

3. Якою буде реакція дівчинки (хлопчика) на відмову їй (йому) в наданні допомоги? Як потрібно реагувати, коли тобі відмовляються допомогти (рис. 10)?

9. Атитюд (настанова) з готовності виявити співпереживання.

1. Чи викликає співчуття у дівчинки бабуся, яка потребує допомоги? Чи готовий прийти на допомогу хлопчик людині з особливими потребами: здолати перешкоду – перейти в інший бік кімнати?
2. Чи відгукнувся (відгукнулася) дівчинка (хлопчик) на пропозицію надати допомогу бабусі, яка захворіла (дівчинці, якій складно пересуватись)? Що в цій ситуації сказала дівчинка бабусі? Що в цій ситуації сказав хлопчик дівчинці з особливими потребами?
3. Як ми можемо назвати людину, яка виявляє чуйність і намагається допомогти іншій людині? Чому потрібно виявляти чуйність у ставленні до інших людей (рис. 11)?

10. Атитюд (настанова) з правильного реагування на похвалу, висловлену на адресу дитини дорослим.

1. Як реагує хлопчик на похвалу з приводу вдалого улову? Як дівчинка сприймає похвалу з приводу зовнішнього вигляду (яка вона гарна)?
2. Як ти думаєш, як відповідь на похвалу тата (дорослого) хлопчик (дівчинка)?
3. Чи подобається тобі, коли тебе хвалять, коли звертають увагу на твої вчинки (зовнішність)?

Якісно-кількісна обробка даних за методикою «Тест атитюдів дітей» Д. Кагана, Д. Лемкіна полягає в такому.

Розуміння потреби, що актуалізована в соціально-побутовій ситуації (адже причини – це потреби, а сам атитюд, ставлення, оцінкова реакція – це наслідок). Відповіді дітей були розділені на 4 типи та оцінювалися за шкалою від 0 до 3 балів:

- немає відповіді – 0 балів;
- констатація ситуації (подав паличку, взяла тарілку, підмів, готує салат, поливає і. т.п.) – 1 бал;
- неповне розуміння причини (потреби) – 2 бали;
- повне розуміння причини (тому що діти мають допомагати старшим; дорослі, коли дитина не знає, мають її навчити; потрібно намагатися гарно виконувати завдання мами чи тата; це дуже приємно, коли тебе хвалять за вчинки; настрої відразу покращується і. т. п.) – 3 бали.

Рис. 11.

Розуміння мотиву та вибору конкретних цінностей для задоволення потреб (виражається в здатності відповідно до ситуації реалізовувати комунікативний акт та дії в побуті, що втілюють мотив і вибір конкретних цінностей дитини для задоволення потреби). Отримані відповіді дітей розподілялися на 4 групи й оцінювалися за шкалою від 0 до 3 балів:

– неадекватне ситуації комунікативне висловлювання (забери віник, я не буду підмітати; бабцю, йдіть собі) або взагалі його відсутність і неадекватні дії (не прагне допомогти, не виконує доручення, не дотримується інструкції та інше, що демонструє неадекватне ставлення і переважання егоїстичної чи ігрової мотивації) – 0 балів;

– здатність до породження короткого комунікативного висловлювання та моделювання адекватних дій після роз'яснень дорослого щодо змісту соціально-побутової ситуації (при цьому дитина недостатньо усвідомлює власне ставлення та мотив поведінки) – 1 бал;

– комунікативне висловлювання з одного чи декількох слів (давай чи давай підмету) та називання адекватних дій (хлопчик підмітає бруд, дівчинка готує салат) – 2 бали;

– здатність до чіткої та розгорнутої передачі комунікативного висловлювання (бабцю, я вам допоможу, давайте мені сумку і візьміть, будь ласка, паличку; тату, ну, звісно, давай я допоможу тобі, тому дай мені віник – я підмету бруд) та адекватних дій (дитина прагне допомогти, виконує доручення, дотримується інструкції та іншого) – 3 бали.

Ставлення та оцінка поведінки в соціально-побутових ситуаціях. Отримані відповіді дітей оцінюються за 4-бальною шкалою:

– немає оцінки ситуації – 0 балів;

– простий перелік чи називання того, що сталося, без оцінювання причин ситуації – 1 бал;

– констатація причини наявної ситуації – 2 бали;

– повне розуміння причини ситуації, аналіз морально-етичних і ціннісних орієнтирів ситуації – 3 бали [11, с. 229–238].

Цей діагностичний комплекс може бути запропонований для використання в закладах незалежно від відомчої належності та застосовуватись у дослідницькій і практичній роботі фахівців-реабілітологів.

Висновки. Подана розгорнута та детальна інформація щодо найбільш результативних і перевірених на практиці методичних інструментів, застосування яких має доведену ефективність (дослідження проводилось шляхом порівняння рівня сформованості компонентів соціально-побутових навичок у дітей старшого віку з ДЦП. При цьому виконання діагностичних завдань дітьми з ТПР слугувало показником вікової норми. Отже,

ми обстежували дітей старшого дошкільного віку з ДЦП 5–6 та 6–7 років життя, які відвідують центри соціальної реабілітації і спеціальні групи дошкільних навчальних закладів, та дітей із ТПР). Це сприяло з'ясуванню особливостей мотиваційно-ціннісного компонента СПН у дітей дошкільного віку з ДЦП, які стали орієнтиром для розроблення в подальшому науково обґрунтованої та експериментально апробованої інноваційної педагогічної технології формування СПН у дітей старшого дошкільного віку з ДЦП.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гончаренко А.М. Особливості виховання гуманних взаємин хлопчиків і дівчаток дошкільного віку. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. Київ : Наукова думка, 1999.
2. Двинин А.П., Романченко І.А. Современная психодиагностика : учебно-практическое руководство. Санкт-Петербург : Речь, 2012. 283 с.
3. Еремеева В.Д., Хризман Т.П. Мальчики и девочки – два разных мира. Санкт-Петербург : Тускарора, 2001.
4. Замша А.В. Роль мотивації в формуванні інтелектуального потенціалу підлітків із порушеннями слуху. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2014. № 3. С. 69–76.
5. Кононко О.Л. Розвиток статевої свідомості хлопчиків і дівчаток у дошкільний період. Київ : ІЗМН, 1996.
6. Кононко О.Л. Статеве самосвідомість як складова морального розвитку дошкільника. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. Київ : Педагогічна думка, 2000.
7. Омельченко І.М. Особливості формування соціальної перцепції в дітей старшого дошкільного віку з дитячим церебральним паралічем : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.08 / Ін-т спец. педагогіки НАПН України. Київ, 2010. 20 с.
8. Прохоренко Л.І. Мотиваційні чинники навчальної діяльності школярів із затримкою психічного розвитку. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2015. № 1 (73). С. 58–64.
9. Роменська Т.Г. Особливості мотиваційно-ціннісного компонента соціально-побутових навичок у дітей дошкільного віку з дитячим церебральним паралічем. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2017. № 4 (84). С. 73–85.
10. Роменська Т.Г. Терміносистема формування соціально-побутових навичок у дошкільників із дитячим церебральним паралічем. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Педагогічні науки* : зб. наук. пр. / за ред. проф. А.Л. Ситченка. 2016. № 1 (52). Миколаїв : МНУ імені В.О. Сухомлинського. С. 252–260.
11. Роменська Т.Г. Формування соціально-побутових навичок у дітей дошкільного віку із дитячим церебральним паралічем : дис. ... канд. наук з корекційної педагогіки і психології ім. Миколи Ярмаченка НАПН. Київ, 2018. С. 67–69; 229–238.